

A budapesti városszéli telep élete.

A telep beváltotta a hozzáfűzött reményeket.

írta: **DR. SCHULER DEZSŐ** m. kir. kormányfőtanácsos, székesfővárosi tanácsnok.

A Magyar Városok Országos Szövetségének novemberi közgyűlése alkalmával a polgármester urak megtisztelték azzal, hogy nagy elfoglaltságuk mellett is külön időt szakítottak maguknak Budapest városszéli telepének megtekintésére. Örömmel hallottam a telep ügyeinek referensétől, vitéz dr. Horváth László tanácsjegyzőtől, — amit különben később, amikor érkezésem volt a telepre kimenni, magam is tapasztaltam — hogy a polgármester urak igen nagy érdeklődést tanúsítottak a székesfővárosnak e példatadó szociális intézménye iránt, melegen tudakolták a részleteket és szorgalmasan készítették maguknak följegyzéseket a látottakról és hallottakról.

Ez indított engemet arra, hogy a telepen nyújtott futólagos tájékoztatások kiegészítéseképpen alábbiakban részletesen ismertessem a városszéli telep keletkezését, annak életét és eredményeit, valamint azokat a tanulságokat, amelyeket a székesfőváros közönségé-

nemcsak átmenetileg segít a szegénysorsú családokon, hanem módot és alkalmat ad arra, hogy *létfenntartásukat megkönnyíthessék, erkölcsi és anyagi helyzetüket megszilárdíthassák.*

Tízféle ikerház van a telepen.

Miután a székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése is hozzájárult ahhoz, hogy a kölcsönből városszéli telep létesüljön, az előkészítő munkálatok 1933 elején megindultak és ugyanazon év tavaszán a X. ker., Külső Jászberényi-úton felépült a telep első része: 54 ikerház, azaz 108 egy szoba-konyhas lakás. Az ikerházak tízféle típusban épültek, hogy a telep képe minél változatosabb legyen. Minden egyes lakáshoz a szobán és konyhán kívül egy kamra, pince és padlás tartozik, továbbá egy gazdasági épület, amelyben egy fészter, baromfi- és disznóól van. Az ikerházak átlag 600 négyszögletes telkeken épültek fel és így egy-egy család átlag 300 négyszögöl kiterjedésű telken folytathat kertgazdálkodást. A házak előtt virágos kertnek alkalmas kisebb terület van, a gazdálkodásra szánt veteményes kert pedig a lakóházak mögött fekszik.

Minden házban villanyvilágítás van. Az egészséges ivóvizet a székesfővárosi Vízműveknek a telep főút-vonalán végig vezetett csőhálózata biztosítja, amelyre jelenleg 3 közkút (vízcsap) van felszerelve. A kertek öntözéséhez szükséges vizet ásott kutak (talajmenti) szolgáltatják. Minden négy telek találozásánál van egy ásott kút. A telep nincs csatornázva. Az árnyékszékek tűzveszélyesek és a gazdasági épületek végében vannak elhelyezve. A gödrök tisztításakor kiemelt fekáliákat a kertek trágyázására használják fel.

Miután a telep a város határában (a legközelebbi villamosállomástól kb. 3 kilométerre) fekszik és így a különböző közintézményektől nagy távolságra van, mindjárt a telep első részének felépítésekor szükségesnek látszott néhány olyan épületnek léte-

sítése, amelyekben orvos, iskola, üzletek, stb. elhelyezhetők. Még 1933 őszén felépült egy háromtantermes elemi iskola, a telepfelügyelői lakás és iroda, továbbá az üzletház, amelyben egy vegyeskereskedés, egy hentes-áru- és egy péküzlet nyert elhelyezést.

Csak családos ember lehet telepes.

Miután a telepítés a hozzáfűzött reményeket már az első félében beváltotta, a főváros az építkezéseket folytatta. 1934 év nyarán újabb 34 ikerház, azaz 68 lakás épült, továbbá egy kétszobás orvosi lakás, orvosi rendelő, valamint kultúrház építési munkái is megindultak. Az új ikerházak a telep első felének építkezésénél nyert tapasztalatok alapján, az öt legjobban bevált típusban épültek. Ezekben a házakban a szobába, illetőleg a konyhába mindenütt zárt előtérrel lehet bejutni és így ezek a lakások könnyebben és jobban fűthetők, mint a nyílt előtérrel épült típusok.

1935 év nyarán további 14 ikerház épült 28 lakással és így a X. Külső Jászberényi-út, a MÁV szolnoki vonala és a Határerdő öv között elterülő 108.268 négy-

A városszéli telep egyik kedvelt típusú ikerháza.

nek nagyszerű áldozatkészségéből fölépített telep eddigi életéből leszűrtünk és ez alkalommal tovább adunk azért, hogy ha valamelyik vidéki város szintén létesítene városszéli telepet, akkor már e tapasztalatok felhasználásával foghasson hozzá a telep létesítéséhez.

A telep keletkezésének közvetlen előzménye az volt, hogy a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének igazgatósága még 1932. év április havában 1 millió pengős kölcsönt nyújtott a fővárosnak azzal a kikötéssel, hogy azt szegénysorsú fővárosi családok hajlékhoz juttatására használja fel.

A közjótékonysági és szociálpolitikai ügyosztály akkor már hosszabb idő óta foglalkozott a nyugat-európai országokban nagy jelentőséget nyert telepítésekkel, elsősorban az ú. n. városszéli telepítéssel (Stadttransiedlung) és amikor a kölcsön felhasználásának kérdése aktuálissá vált, azt javasolta, hogy a MAB kölcsönből ne bérházrendszerű, egy-egy családot egyetlen helyiségben összezsúfoló tömegszükséglakásokat építsen a főváros, hanem létesítsen egy városszéli telepet, amely

szögöl kiterjedésű területen ezidőszert 102 ikerház, 204 lakás van, továbbá a már fentebb felsorolt középületek, amelyek a telep közepén lévő tágas föteret veszik körül.

A Gellérthegy magasságában fekvő telep levegője kifogástalan s a lakások építésénél igen nagy súlyt helyezt az főváros arra, hogy azok jól szellőztethetők és napsugarasak legyenek.

A telepesek kiválasztásánál a főváros az alábbi szempontokat vette figyelembe: *telepes csak olyan budapesti lakóhelyű és segélyre szoruló család lehetett, amelynek összjövedelme a létminimumon alul marad.* A telepítésnél elsősorban a *többgyermekes családokat* vette figyelembe, gyermektelen családot nem helyezett ki a telepre. Előnyben részesítette azokat, akik már *gazdálkodtak*, vagy legalább is rendelkeztek azokkal az elemi ismeretekkel, amelyekre egy kiskert belterjes megművelésénél feltétlenül szükség van.

A kijelölt telepesek a beköltözéskor *haszonbérleti szerződést kötnek a fővárossal*, amely többek között arra is kötelezi őket, hogy telküket *szakszerű irányítás mellett* minél intenzívebben műveljék. *Egy-egy telepes család a lakásért és a hozzátartozó telekért együttesen heti 5 pengő használati díjat fizet.*

A városszéli telepen jelenleg 1000 lélek lakik. (204 család). A telepesek megoszlása kor és nem szerint százalékban kifejezve a következő:

Összes lélekszám 1000 lélek		100%
Ebből: 1—15 éves gyermekek száma	427 lélek	42-70%
15—22 év közötti «	104 «	10-4 %
22 éven felüli «	29 «	2-9 %
felnőttek összesen	440 «	44-00%
Összesen	1.000 lélek	100-00%

A telepfelügyelő (gazdasági akadémiát végzett szakember) és az orvos, aki az OTI és szegénybetegeket kezel és figyelemmel kíséri a telep egészségügyi viszonyait, a telepen lakik.

A telep gazdasága.

A *telepítés eredményességét* mindenekelőtt azok az adatok igazolják, amelyek az 1934. év — első teljes gazdasági év — termelési eredményeiről számolnak be. Ezek szerint a telepesek kertjeiben átlag 24-féle veteményt termeltek, az alább felsorolt átlagos mennyiségben:

A vetemény megnevezése	Egy kertben mennyisége	termett minimális érték
Paradicsom	131 kg	7-85 P
Zöldbab	46 «	9-16 «
Zöldborsó	35 «	9-13 «
Káposzta	89 «	5-58 «
Kelkáposzta	48 «	5-57 «
Paprika	29 «	2-43 «
Kalarabé	62 «	3-33 «
Karfiol	8 «	2-62 «
Burgonya	309 «	18-45 «
Spenót	15 «	2-03 «
Sóska	7 «	—97 «
Tök	113 «	5-68 «
Uborka	60 «	7-09 «
Zöldség (petrezselyem)	43 «	6-96 «
Sárgarépa	62 «	6-19 «
Tengeri	64 «	10-36 «
Vöröshagyma	89 «	7-19 «
Foghagyma	5 «	2-23 «
Zeller	6 «	2-06 «
Saláta	57 «	2-28 «
Cékla	26 «	4-63 «
Torma	5 «	2-03 «
Retek	31 «	2-45 «
Eper	9 «	4— «
Összesen ...	1.349 kg	130-27 P

A telepes családok élelmezésüket még azzal is könnyítik, hogy *baromfit nevelnek*, továbbá igen sokan *házinylulat* és *sértést* is tartanak.

1934-ben a háziállatoknak átlagos száma és értéke a következő volt:

Baromfi (tyúkféle) 43 drb	38— P értékben
Kacsa	9— « «
Lúd	2 « «
Galamb	8 « 1-60 « «
Tojás	780 « à 7 fill. 54-60 « «
Összesen	106-20 P értékben
Házinyúl	32 drb 43— « «
Összesen	149-20 P értékben.

1934. évben tehát a felhasznált, illetőleg kisebb részben eladott *kerti vetemények, háziállatok és tojás értéke családonként átlag 279 pengő 47 fillér volt, amely összeg meghaladja az egy-egy család részéről fizetett 260 pengő évbért.* Tekintettel arra, hogy az értékelés a leg-minimálisabb árak alapján történt (például a paradicsom kg-ja 3—4 fillérbe van számítva stb.) továbbá, hogy a palánták és vetőmagok beszerzési költsége körülből 15 pengő, ha a munka, illetve a befektetett munka értékét nem vesszük számításba, *a kertek és háziállatok nettó hozama is eléri az évi bérösszeget.* Ez azt jelenti, hogy a 300 négyszögöles telek megművelése fedezi a lakás és telek évi használati díját. Ennek tulajdonítható, hogy a telepen lakó ama családok, amelyeknél a családfő munkanélküli vagy szezon, alkalmi munkás, *könnyebben elviselik azokat a periódusokat, amikor semmi vagy csak igen csekély jövedelmük van, mint azok a családok, akik bérházakban laktak és akik hasonló körülmények után rendesen a kilakoltatás elé néznek.*

A telepen kiténőek az egészségügyi viszonyok.

A városszéli telepítés egy másik nagy eredménye a telep *egészségügyi viszonyainak* vizsgálatánál bontakozik ki. Mielőtt adatokat ismertetnénk, meg kell jegyezni, hogy a telepesek túlnyomórésze egészségtelen, nedves, vagy sötét lakásokból került a telepre, úgyhogy a gyermekek sápadtak, vérszegények és a felnőttek közül is sokan tüdőcsúcsurutosak voltak.

A telep orvosának, aki — mint már említettük — a telep egészségügyi viszonyait állandóan figyelemmel kíséri, jelentése szerint:

Az egészséges életfeltételek megteremtése (száraz, levegős, napos lakás, jobb és elsősorban friss zöldség-félékből álló táplálkozás) és a lakók szociális helyzetének javítása folytán *a telepen lakó családok egészségügyi viszonyai sokkal jobbak, mint a bérházakban és különösen a szükséglakásokban lakó szegényebb városi családoké.* A gyermekek a nap legnagyobb részében kint tartózkodnak a jó levegőn, a napsugaras kertekben és így *sápadt, vézna, rossztápanyú gyerek ritkaságszámba megy.* A heveny, fertőző betegségek járványszerű fellépése és terjedése a telepen ismeretlen. Ha elő is fordulnak egyes megbetegedések, azok elszigetelten maradnak. Heveny, fertőző megbetegedés 1934-ben mindössze 11 fordult elő a telepen (ebből 1 felnőtt volt és 10 gyermek) annak ellenére, hogy *a telepen relatíve sokkal több a gyermek, mint a városban.* 1935-ben heveny, fertőző megbetegedések száma eddig mindössze 8 volt (mind gyermek), ugyanakkor a városszéli telephez legközelebb fekvő 120 szükséglakásból álló, Külső Jászberényi-úti szükséglakás telepen a heveny, fertőző megbetegedések száma 21 volt (mind gyermek). Fertőző tbc-je 1934-ben 2 felnőttnek és 1 gyermeknek volt a telepen, de mindegyik régi keletű. 1935-ben *a gyermekeknél új fertőző tbc nem fordult elő, a felnőtteknél csak egy esetben.* 1934-ben a nemibetegek száma 2 volt a telepen (felnőtt), gyermek egy se, 1935-ben mindössze egy felnőtt beteg. A Jászberényi-úti szükséglakás telepen ezzel szemben 1934-ben 8 felnőtt és 2 gyermek, 1935-ben 4 felnőtt és 1 gyermek szenvedett ebben a betegségben. A telep orvosa megállapította, hogy *a telepen az összes tbc folyamatok örövendően gyógyulnak.*

A telep stabilitást ad a családnak.

A gazdasági és egészségügyi eredmények után meg kell emlékeznünk a telepítés szociális viszonyairól is. A telepen túlnyomórészt 6 elemű végzett felnőttek laknak és csak igen kis számban olyanok, akiknek magasabb képesítésük van. A családfők foglalkozását

Az elmondottakat összegezve, megállapíthatjuk, hogy a városszéli telepítés a szegénysorsú, csak minimális és bizonytalan jövedelemmel rendelkező családokat, akik vagy csak szűk és egészségtelen lakást tudnak megfizetni, vagy átmeneti munkanélküliség esetén hajléktalanokká válnának, gazdaságilag megerősíti, mert lehetővé teszi számukra, hogy élelmezésüknek egy nagy részét igen kevés befektetéssel és a saját munkájukkal előteremtsék, téli élelmezésüket is megkönnyítsék és esetleg még némi jövedelemre is szert tegyenek. A telepítés továbbá szociális szempontból is megerősíti a családot, mert olcsó és jó otthonhoz juttatja őket, amely biztosítja a gyermekek egészséges fejlődését úgy erkölcsileg, mint fizikailag és előmozdítja a közösség érzésének kifejlődését a telepesek között. Az otthonhoz való ragaszkodás és a közösség érzésének a kifejlődése pedig egyetemes nemzeti szempontból is rendkívül fontos és kívánatos. A telepítés tehát úgy család- és gyermekvédelmi, mint nemzetvédelmi szempontból olyan szociálpolitikai tevékenység, amelyre a hatóságoknak és az államnak igen nagy súlyt kell helyezni.

A városszéli telep egyik ikerháza a csatlakozó fűszerrel.

tekintve: a legkülönbözőbb iparágban dolgozó munkásokat, segédmunkásokat és napszámosokat találunk közöttük, s csak kevés a kisiparos, vagy értelmiségi osztályhoz tartozó. Ennek ellenére a telepen lakók bizonyos polgári jelleget öltenek. Lassan kialakul a családok között az együvértartozásnak érzése és igyekeznek kölcsönösen egymás segítségére lenni. Nyugodtan állíthatjuk, hogy a városszéli telepítés bizonyos stabilitást ad a családoknak úgy erkölcsi, mint gazdasági tekintetben és véget vet annak a bizonytalanságnak, amely az elproletárosodásnak egyik legfőbb oka.

Befejezésül még meg kell említenünk, hogy a telepesek kulturális és gazdasági megerősítése érdekében a főváros a Népművelési Bizottsággal karöltve arra törekszik, hogy egyrészt a telepesek gazdasági ismereteit tökéletesítse, a céltudatos kertgazdálkodásra, gyümölcsstermesztésre és háziállat nevelésre vonatkozóan szakszerű utasításokkal, tanácsokkal lássa el őket, másrészt, hogy nemzeti irányú, kulturális továbbképzésükről és szórakoztatásukról gondoskodjék. A háztartás, gyermeknevelés stb. körébe vágó és nők részére rendezett tanfolyamokon kívül azokkal a nagyobb fiúkkal és leányokkal is foglalkoznak, akik iskolába már nem járnak és — miután még keresőpályán nem dolgoznak, illetőleg még nem tudtak sehol sem elhelyezkedni — napjukat legnagyobb részben tétlenségben töltik el. Háziipari foglalkoztatást is kíván a főváros létesíteni a telepen és az angoranyultenyésztéssel kapcsolatban a nyulak szőrének fonállá való feldolgoztatását is tervezi. A nyulak tenyésztését a telepfelügyelőség már megkezdte és mihelyt megfelelő számú állat áll rendelkezésre, a családok fokozatos bekapcsolásával megkezdődik a szőr feldolgozása.

*

A vidéki városok is létesítsenek telepeket.

Nemcsak a fővárosban, de az ország igen sok törvényhatósági és megyei városában kellene városszéli telepeket létesíteni. Nem akarok kitérni a külföldi példákra, de köztudomású, hogy a nyugati országokban a proletáriátus megszüntetése és a családok megerősítése érdekében már

A városszéli telep egy utcája.

évek óta ezrével és ezrével létesülnek ezek a telepek. Nemrégén a német kormány újabb 70 millió márkát biztosított a városszéli telepítés továbbfejlesztésére és ez 1935—1936. év folyamán körülbelül 65.000 család telepítését fogja lehetővé tenni. Ausztriában és Németországban a telepek létesítésénél igen nagy szerepe van az önkéntes munkaszolgáltatásnak, ami mindenesetre csökkenti a telepítés költségeit.

Magyarországon különösen mezőgazdasági jellegű vidékeken a nagyobb városokban igen sok olyan család él, akik földműves szülőktől származnak, akik sokszor

még mint földművelőknek a gyermekei nőttek fel, de a sok gyermek között elosztott szülői kisbirtokból nekik már nem jutott és így munkások, iparosok lesznek, gyárba járnak és mindinkább elszakadnak a földtől és növelik a proletárok seregét. Ezek között gyakran akadnak olyanok is, akik még rendelkeznek némi tőkével úgy, hogy *egy kis segítséggel, kölcsönnel megerősítve egy kisebb házat is fel tudnának építeni, de nincs hozzá földjük és telkük. Ezeket lehetne a vidéki városok körül letelepíteni* oly módon, hogy a város adná a megfelelő területet és a telepesek nagyobb részben a maguk anyagi erejéből és saját munkájukkal felépíthetnék házaikat úgy, hogy *ismét saját otthonuk és legalább egy kisebb földterületük lenne*, ami megmentené őket a proletársorstól és növelné általuk a polgáriasodó egyedek számát.

De nagy jelentősége volna a városszéli telepítésnek az ipari jellegű városok körül is, ahol a telep értéke nem olyan magas, mint a fővárosban. A rossz és zsúfolt lakásokban élő munkásembereket mind kertes házakhoz lehetne juttatni (például a bányamunkásokat), módot nyújtva nekik arra, hogy a ház és telek értékét kis összegekben törlesztve, azok idővel az ő tulajdonukba menjenek át.

A fővárosban főképen városrendezési szempontok és a magas telekérték az, amely megnehezíti, hogy esetleg 20—30 éven át tartó lefizetéssel a telek és a ház a telepes tulajdonába mehessen át, de a városszéli telepítés fentebb felsorolt eredményei és *a bérházrendszerrel szemben való kétségtelen nagy előnyei* feltétlenül arra ösztönöznek, hogy a hatóságok minél több az elsőhöz hasonló telepet létesítsenek.